

До спеціалізованої вченої ради ДФ 26.007.076
у Національній академії внутрішніх справ
(03035 м.Київ-ДСП, пл.Солом'янська, 1)

ВІДГУК

**опонента доктора юридичних наук, професора Кісіль Зоряни Романівни
на дисертацію Перунової Ольги Сергіївни
«Юридико-психологічні засади профілактики гендерно обумовленого
насильства в органах Національної поліції України», представленої до
захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю
081 «Право»**

Відгук підготовлений на підставі вивчення тексту дисертації та опублікованих за темою дисертації праць.

Актуальність теми та її зв'язок із науковими програмами

Вагомість декларованої в дослідженні теми зумовлена декількома суттєвими обставинами. По-перше, інтенсивні цивілізаційні процеси в усіх сферах буття українського суспільства передбачають наближення критеріїв зрілості суспільства до європейських стандартів, зокрема, стандартів рівності статусу та можливостей людини в її самореалізації. По-друге, реформування правової дійсності передбачає внесення радикальних змін у суспільну та індивідуальну свідомість людей, яка багато в чому перебуває під тягарем стереотипів минулого, подолання яких становить один з важливих викликів сьогодення. Незважаючи на значний науковий інтерес дослідження юридико-психологічних засад профілактики гендерно обумовленого насильства в органах Національної поліції України, зумовлений насамперед прагматичною проблемою поліпшення ефективності діяльності МВС України, йому, на жаль, не приділено належної уваги. У зв'язку з цим, дисертаційне дослідження Перунової Ольги Сергіївни є актуальним та таким, що має наукове і прикладне значення.

Дослідження юридико-психологічних засад профілактики гендерно обумовленого насильства в органах Національної поліції України, на жаль не була об'єктом уваги науковців, хоча на офіційному рівні задекларовано, що жінки в українському суспільстві, в тому числі в сфері державного управління та «силових» структурах, мають рівні з чоловіками можливості (за умови однакової освіти й професійного досвіду). Але така позиція не цілком відповідає реаліям життя, бо осіб різної статі по-різному сприймають як колеги, так і керівництво та підлеглі. Відповідно, це опосередковано впливає й на кар'єрні перспективи: у професійному зростанні в системі МВС України приналежність до певної статі відіграє далеко не останню роль.

Цей стереотип не обминув і жінок в поліцейському середовищі: їм інкримінується емоційна вразливість, логічна непослідовність, менша, ніж у чоловіків, швидкість реакції та здатність до ризику, інші негативні риси.

При цьому науковцями наводяться аргументи, згідно яких жінка має низку переваг перед колегою-чоловіком саме завдяки гендерним особливостям. Їй більш властиві ретельність, старанність, терплячість, здатність співпереживати (В. Барко, Л. Гуменюк, Ю. Івченко, В. Лапшина, П. Макаренко, О. Мартиненко та ін.), що в умовах демократизації та гуманізації суспільних відносин, а також орієнтації правничого розвитку України на міжнародні та європейські стандарти, є вкрай важливими. Світовий досвід показує, що забезпечення статевої рівності у всіх сферах розвитку і функціонуванні суспільства визначає його прогресивний розвиток. Тільки повноцінна участь жінок і чоловіків у всіх важливих процесах життєдіяльності – неодмінна запорука рівноправного входження України до числа економічного розвинутих та цивілізованих держав.

На жаль, спільну діяльність чоловіків та жінок в секторі безпеки України не оминає прикрий феномен, зумовлений гендерною відмінністю та гендерними стереотипами, а саме – гендерно-зумовлене насильство. Непоодинокі випадки сексуальних домагань, гендерна інтолерантність, статево-рольова дискримінація на робочому місці в Національній поліції України

стають на заваді не лише виконанню службових обов'язків та рівних можливостей у службовому зростанні, але й щодо деформації мотиваційних тенденцій жінок, їх самопочуття і самореалізації. Саме тому, напрям, тема і предмет дисертаційного дослідження О.С.Перунової без сумніву визнається актуальним і своєчасним.

Загалом, високим є теоретичний рівень викладу матеріалу, авторка уміло застосувала різноманітні методи наукового пізнання, ґрунтовно проаналізувала законодавчі акти, судову й іншу практику, методологічно досконало здійснила експериментальне дослідження, аргументовано виклала власну позицію, на підставі чого сформулировала низку теоретичних висновків та практичних рекомендацій і визначає достатній ступінь наукової новизни. Переважна більшість висновків та пропозицій дисертантки заслуговують на схвалення та підтримку.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність та новизна.

Ознайомлення з матеріалами дисертації та опублікованими публікаціями здобувача дає підстави зробити такі висновки.

Положення, висновки і рекомендації, які містяться у дисертації, достатньою мірою науково обґрунтовані. Методологія дослідження вказаних проблем обрана автором з урахуванням специфіки поставленої мети, а також об'єкта і предмета дослідження. При цьому О.С. Перунова керується широким арсеналом методів пізнання, комплексне використання яких свідчить про наявність теоретичного рівня підготовки дисертанта, його високої загальнотеоретичної і методологічної культури, яка підтверджує наукову коректність теоретичних висновків, що складають новизну роботи, а також наукову обґрунтованість пропозицій щодо юридико-психологічних засад профілактики гендерно обумовленого насильства в органах Національної поліції України

При дослідженні поставлених завдань, автором цілком слушно було застосовано систему існуючих загальнонаукових та спеціальних методів, спрямованих на отримання об'єктивних і вірогідних результатів з позицій комплексного та структурно-функціонального підходів. Аналіз наукових концепцій дозволили дисертанту дослідити феномен та сформулювати поняття «гендерно обумовленого насильства», визначити його види; провести дослідження найбільш поширених проявів гендерно обумовленого насильства в Національній поліції; визначити основні чинники, що впливають на психологічне ставлення та правосвідомість поліцейських у випадках учинення ними гендерно обумовленого насильства; з урахуванням юридико-психологічних особливостей сформулювати заходи щодо запобігання та профілактики вчинення гендерно обумовленого насильства в органах Національної поліції; обґрунтувати необхідність застосування індивідуальних заходів профілактики осіб, схильних до вчинення гендерно обумовленого насильства; на основі судової та міжнародної практики визначити найбільш ефективні психологічні та правові способи захисту осіб, потерпілих від гендерно обумовленого насильства.

Архітектура дисертації є достатньо обґрунтованою та логічною. Загалом вона є послідовною, раціональною, зумовленою предметом, метою та завданнями дослідження. Дисертація складається з анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (237 найменувань на 29 сторінках) і додатків. Повний обсяг дисертації становить 253 сторінки, із них обсяг основного тексту – 206 сторінок.

Аналіз дисертаційної роботи дає підстави констатувати, що отримані результати дослідження мають теоретичну та практичну значущість. Основні досягнення автора конкретизуються в наступних елементах наукової новизни, а саме:

подано авторське визначення понять:

– під категорією «гендерно обумовленого насильства» у правоохоронних органах слід вважати як негативні діяння однієї особи/групи осіб, викликані статевою приналежністю іншої особи/групи осіб та спрямовані на порушення прав, свобод та можливостей у приватній та/або публічній сферах діяльності жінки/чоловіка через психологічні, фізичні, сексуальні та інші методи впливу. Визначено, що особливими видами гендерно обумовленого насильства є сексуальне домагання та мобінг за гендерною ознакою (гендерний мобінг);

– під категорією «мобінг за гендерною ознакою (гендерний мобінг)» слід вважати образливе несексуальне, нерасове домагання, що проявляється через мстиві, злісні, жорстокі, негативні зауваження, критику, негативні вчинки з метою приниження працівника, який є слабшим за біологічними, фізичними або психологічними ознаками.

вперше:

– визначено, що з метою вирішення проблеми гендерного мобінгу, якщо його наслідки не є тяжкими і вчиняються вперше конкретною особою, можливо вирішити за допомогою медіації та роботи психологів. Окреслено конкретні умови застосування медіації та аргументовано переваги її застосування;

– запропоновано визначити такого суб'єкта, як «спостерігач гендерно обумовленого насильства» як особу, яка стала свідком будь-якого прояву гендерно обумовленого насильства та є потерпілою від зазначених неправомірних дій;

– обґрунтовано розуміння позитивного психологічного ставлення осіб до проявів гендерно обумовленого насильства, що пояснюється домінуючим дискурсом примусу, як сформованим дисбалансом сил у відносинах, що впливає на соціалізацію особи, пов'язуючи привабливість людей з агресивним ставленням і поведінкою;

– сформовано механізм захисту жертв від гендерно обумовленого насильства.

Оцінюючи новизну одержаних результатів, слід зазначити, що вона визначається, насамперед, тим, що в межах єдиного комплексного

дослідження юридико-психологічних засад профілактики гендерно обумовленого насильства в органах Національної поліції України в означеному ракурсі та обсязі досліджується одним із перших.

Практичне значення результатів дослідження.

Запропоновані у дисертаційній роботі рекомендації доведені автором до рівня їх практичного застосування. Висновки, та пропозиції та рекомендації, викладені у дисертації можуть бути використані у:

– *науково-дослідній сфері* – як цілісне комплексне дослідження правових та психологічних заходів, направлених на профілактику гендерно обумовленого насильства та може бути основою для подальших проблем у відповідній сфері;

– *правотворчості* – для удосконалення низки законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів у сфері регулювання професійної діяльності поліцейських та профілактики гендерно обумовленого насильства в системі правоохоронних органів;

– *правозастосувальній діяльності* – для підвищення ефективності заходів профілактики гендерно обумовленого насильства під час професійної підготовки поліцейських;

– *освітньому процесі* – під час підготовки лекцій, навчальних посібників із дисциплін «Юридична психологія», «Психологія».

Повнота викладення результатів дослідження в опублікованих працях.

Заслуговує уваги та позитивно впливає на оцінку дисертаційної роботи належний рівень апробації її результатів.

Основні положення та зміст дисертації викладено авторкою у 13 публікаціях, з яких 3 – статті у фахових наукових виданнях, 2 – статті у наукових виданнях іноземних держав, 6 – тези доповідей апробаційного характеру, 2 – праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

Відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертацію оформлено відповідно до вимог, встановлених МОН України. Роботу виконано у науковому стилі, її зміст викладено з дотриманням чіткої логічної послідовності. Основні результати позиціоновано у пропозиціях в частині презентації: 1) наукових положень щодо профілактики гендерно обумовленого насильства в силових структурах та визначено необхідні шляхи вдосконалення законодавства з метою ефективного застосування профілактичних заходів на практиці; 2) проведено вивчення багатоаспектності поняття «гендер» як соціологічного, правового та психологічного явища; 3) здійснено вивчення соціально-історичного підґрунтя гендерно обумовленого насильства; 4) здійснено оцінку фактичного досвіду працівників в органах поліції, їх ставлення до гендерно обумовленого насильства, а також проаналізовано його наслідки; 5) проаналізовано загальні соціальні та кримінологічні чинники деформації особистості, що змінюють та перебудовують усі елементи правосвідомості, що, по суті, призводить до певної «мутації» особистості поліцейського.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Разом з цим, дисертаційне дослідження, як і будь-яка творча праця, містить певні дискусійні моменти, недоліки, висвітлення яких сприятиме більш повній та об'єктивній характеристиці результатів роботи.

1. Хоча на с.27 стверджується, що «Гендерно обумовлене насильство є досить поширеною проблемою у вимірі сучасного соціального простору, яка має достатньо глибоку історію. Детермінантами проявів гендерно обумовленого насильства є закоренілий стереотип про «головування» чоловіків у суспільстві та родинах», дисертантка обмежується формуванням гендерних стереотипів виключно ХХ сторіччям, хоча певні особливості гендерних відносин сягають більш раннього періоду формування суспільств. Доцільно було б у зв'язку з цим навести історичні особливості формування гендерних стереотипів на основі ментальності націй.

2. Недостатньо відображено орієнтованість українського законодавства і суспільної практики на реагування щодо зазначених на с.49 цілком слушних Рекомендацій Ради Європи в сфері дотримання гендерної рівності і запобігання гендерно-зумовленому насильству.

3. В експериментальній частині дисертації потребують доповнення суто психологічні детермінанти формування гендерних стереотипів та вчинення гендерного насильства. Незрозуміла позиція авторки стосовно ролі біологічних та психофізіологічних відмінностей та їх ролі у формуванні і дієвості гендерних стереотипів.

4. На с.142 авторка стверджує, що «...можна зробити висновки, що сукупність вищезазначених чинників зумовлює розвиток деструктивного мислення та деформації професійної правосвідомості працівників поліції. Спеціалізовані знання та навички, супроводжувані емоційними впливами, забезпечують інтеріоризацію особи в цілому. У таких випадках основними компонентами впливу на професійну свідомість поліцейських є установки та стереотипи», до яких вона відносить умови несення служби, перебування в стресових ситуаціях, негаразди матеріального забезпечення тощо. Вважаємо, що ці чинники варто було б диференціювати по мірі їх впливу на деформантні зміни в особистості поліцейського.

Разом із тим, викладені зауваження носять дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку роботи, та не знижують загального схвалення її наукового рівня, що відповідає критеріям і вимогам, які сповідує сучасна наукова спільнота.

ВИСНОВОК:

Дисертація Перунової Ольги Сергіївни «Юридико-психологічні засади профілактики гендерно обумовленого насильства в органах Національної поліції України» є завершеною працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретне наукове завдання – характеристику юридико-психологічних засад профілактики

гендерно обумовленого насильства в органах Національної поліції України. Дисертація Перунової О.С. за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів відповідає заявленій дисертантом науковій спеціальності 081 – «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), а також пп.10.11 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. № 167, а її авторка – Перунова Ольга Сергіївна на основі публічного захисту заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 – «Право».

Офіційний опонент:
доктор юридичних наук, професор,
заступник директора Інституту управління,
психології та безпеки
Львівського державного університету
внутрішніх справ

Зоряна КІСІЛЬ

